

Bárdos Deák Ágnes "FILMRENDEZŐ VAGY, ÉS AZ IS MARADSZ, MÉG VAGY HÚSZ ÉVIG"

beszélgetés MUNDRUCZÓ KORNÉLLAL

In Memoriam Bertók Lajos

A 39. Magyar Filmszemle Arany Orsó-díjas alkotásának bemutatóján technikai okokból néhány percre leállították a vetítést. A rendező, Mundruczó Kornél kicsit feszengve kért elnézést a nézőktől, akik az ünnepi hangulat emelkedettségében nagyfokú empátiáról tettek bizonyosságot a kizökkent idő fogságában.

A film ritmusát megtörő pauza kísértetiesen rímelt a forgatás alatti tragédia, a főszereplő Bertók Lajos halála okozta leállásra.

Milyen volt a Delta eddigi fogadtatása?

• Nem áthatom magam: nyilván meg fogja osztani az embereket ez a film is, mint ahogy eddig még minden filmem megosztotta. De az kimondható, hogy valami módon a közönség jóval egységesebben fogadta, jóval többen szerették, mint az előzőt. Ez sok szempontból érdekesebb számomra, mint a szakmai kritika. Egyelőre a film fogadtatása még csak a szakmában mérhető, ugye? Hiszen a filmszemle nézőin kívül nem sokan láthatták a Deltát.

• Mindenesetre, akik a szemle három előadásán megnézték, azok szerették; ezt éreztem. Úgy tűnt, az eddigi munkáimhoz képest ez a mozi kicsit közelebb került a nézőkhöz. Persze van, akitől nagyon távol áll eredetileg is ez a hang - de hát abban a pillanatban, ahogy az ember állít valamit, vagy megüt egy hangot, felületet ad tetszésre-nemtetszésre, a támadásokra. Ez így van jól. Ha azt szeretném, hogy mindenkinek tessen amit csinállok, akkor nem ilyen filmeket készítenék.

Gondolom, a természet az összes jelentésével, kulturális tradícióival másfajta figyelmet, együttműködést, érzelmeket váltott ki a közönségből.

• Sokak számára ma is, csakúgy, mint régen, kimenni a természetbe a végső alternatívát jelenti arra, hogy az életben tiszták, és jók is maradjunk...

A felvilágosodás-kori Rousseau-i alapfilozófia, a "vissza a természetbe" ma is működik, én magam is megelem, városlakóként: mikor a szabadban vagyok, boldogság tölt el. A Delta abszolút alkalmas ennek az élménynek a megjelenítésére, mert annyira esszenciálisan - szinte túlzóan is - ott van ez a harmónia, amit az ember megkíván. És ez a fajta harmónia egy csomó olyan szépséget hordoz, aminek a szépség ideájához van köze: ilyennek képezed a szépet. És ez olyan egyszerű: a szépség a tájban. Abban, ami ott megjelenik, valahogy tényleg az ember, az emberiség állapota is megfogalmazódik. És ez nem jön létre okvetlenül például a bakonyi erdőben, vagy a sivatagban. A Duna-delta valami módon még bírja ezt a jelentést. Nekem tényleg nagy felfedezés volt, hogy ez vizuálisan is megfogalmazódik - ott van -, ilyen tisztán. Mintha le lenne írva! Természetesen a film történetével nagy kontrasztot kap ez a harmónia, olyan kontrasztot, ami dramaturgiailag visszaüt. Egy számomra fontos ember azt írta, hogy ugyanez a táj, ugyanez az archaikus látásmód pusztítja el a szépséget, ugyanennek az idilli természetnek a törvénye nem tűri a "vadhajtásokat". Ennek az igazsága feszül neki a történetnek, ez a drámai alap.

A vérfertőzés mitológiájával, mint katartikus kiindulási ponttal törvényen kívülre helyezed a hőseidet, ahol viszont ők az abszolút szabadságot élik meg, míg utánuk nem nyúlnak a törvény kezeiként a közösség szabályai.

• Pontosan erről van szó, hogy a szabadság meddig terjed, és meddig tarthat: a vágy szabadsága képezheti-e ennek a szabadságnak a részét, vagy nem. Ha csak a homoszexualitásra gondolsz: az, egy archaikus társadalomban, az ókori görög világban tökéletesen elfogadott volt. De mi van azzal a kapcsolattal, ami a természet ellen való? A homoszexualitással valójában senkinek nem ártasz, ilyen értelemben, filozófiai értelemben az ókori görög berendezkedés százszor modernebb volt, mint a mi szép, szeretetre épülő, kirekesztő világunk. Az, hogy egy testvérszerelemből genetikailag károsodott gyerek születhet, az viszont már egy keményebb dolog, amit egy "fejlettebb" társadalom már nem tolerál, - miközben a testvérszerelemnek van egy még időtlenebb archaikussága.

A modern kor a félelmek manifesztálódásának kora, abbéli félelmeink többek közt, hogy hiába keressük, nem találjuk a harmóniát.

Mit értesz az alatt, hogy harmónia?

• Azt, hogy szabad vagy.

De hát nem vagy igazán soha az.

• Tudom. Attól függetlenül: az ember azt képzei el, hogy létezhet olyan kor, amikor megvalósul ez a vágya. A művész két dolgot tud: ámulatba ejteni és adakozni. Egy alkotó soha nem elméletből alkot. Ez a feltöltöttség, a vágy, hogy alkotnia kell, majd hogyan nem vallásos ihletettségről tanúskodik, amitől transzcendens élményhez jut a befogadó... ideális esetben.

A művész, Hegyi Lóránd művészettörténész és teoretikus szerint is, adakozó ember - the giving person -, abban az értelemben is, hogy annak ellenére ad, hogy azt sem tudja, kinek adja amit ad, és hogy akinek adja, az mit ért meg belőle...

• Ezzel maximálisan egyetértek. Másrészt az alkotónak egyáltalán nem az a dolga, hogy tudatában legyen az adásnak. Nagyon nehéz válaszolni arra a mindig felmerülő kérdésre, hogy miért csinálom a filmjeimet, vagy, hogy mit gondolok közben. Nehéz elmagyarázni, hogy így érzem jól magam. Az én értelmezésemben az alkotó bizonyos értelemben ideológiamentes - ha nem az, akkor ott baj van. Az ember el tudja mondani egy csomó minderről, hogy miért csinálja - vagy miért nem - de valójában akkor is az a helyzet, hogy a mélyben valaki ott ás, és ás, és ás, mert nem tud mást csinálni.

Miközben ugyanolyan boldogságkereső, mint bárki más.

Most, hogy túl vagy a filmen, mihez kezdesz?

• Nem vagyok még túl rajta, itt állok a nemzetközi bemutató előtt. Majd a forgalmazás után... Ez a periódus az alkotás utolsó fázisa: érzelmileg aktív, több benne a cidri, de azért a konkrét alkotói időszak sokkal keményebb. Egyelőre nem lehet tudni, hol lesz a nemzetközi bemutató. A producer és a forgalmazó dönti el, hogy a filmnek mi a legjobb. Nekem, mint alkotónak, nincsen igazán beleszólásom.

És vágyad...?

• Ő, vágyam igazán sok van...

Tehát, akkor útnak indítottad a filmet, ha sínre még nem is tetted... A mű kész - az alkotó pihen?

• Á, még dolgozom a filmen! Kalapálom a hangját, mivel a keverést még nem zártuk le teljesen. Nagyon kevés idő volt rá, ki akarom rendesen tisztítani.

Illetve: elkezdek még forgatókönyvet is írni. Több dolog is izgat, az egyiknek neki is ülök, - de erről nem akarok beszélni.

Hülye kérdés, de érdekel: mennyire motivált téged az aktuális közeg, amiben élsz? Az, hogy megfogalmazd magadnak, mondjuk, a mai Magyarországot.

• Nem jár annyira azon az agyam, hogy itt, most mi van, bár a *Nincsen nekem vágyam semmi*, vagy a *Szép napok*, meg az *Afta* erről is szólt. A *Johannával* elkezdtem távolodni ettől a konkrétságtól, most viszont, lassan visszalépkedek. Egyébként meg, szerintem csak történelmi film létezik. Abban a pillanatban, ahogy lenyomod a gombot, minden múlttá válik.

Megmutatod-e valakinek a forgatókönyvet, mielőtt belekezdesz a forgatásba?

• Tarr Bélának megmutattam, hogy mondja el a véleményét róla, de Bíró Yvette-tel és Petrányi Vikivel nagyrészt együtt is írtam. Filmértő embereknek mutatom csak meg, akik a forgatókönyv mögött látják a filmet.

A Delta forgatásának idején bekövetkezett tragikus esemény, a főszereplő váratlan halála mi mindenben változtatott?

• Újra kellett írnom a forgatókönyvet, - pályázni viszont nem kellett még egyszer, szerencsére. Bíró Yvette a második fordulóban teljes erővel beszállt: ő rögtön értette, hogy ha új főszereplő van, más történetet kell írni. Általában eleve van elképzelésem arról, hogy kinek kéne játszani egy adott szerepet. Nagyon korai fázisban csinálók egy castingot, de abban a pillanatban, mikor elkezdek látni valakit, átírjuk a forgatókönyvet. Ha új szereplő van, természetesen szintén újra kell írni.

Mennyire inspirált, vagy gátolt az újonnan előállt kényyszerhelyzet?

• Releváns volt az a kihívás, hogy valami, valaki nincs többé. Még mélyebben át kellett szűrni magamon, hogy kell-e ez egyáltalán nekem még, hogy mi az a nagyon lényegi, ami kell belőle. Végül mélyebb lett a film, mint Bertók Lajossal lett volna, abban az értelemben, hogy az öskép, amiért elkezdtem az egészet, a haláleset miatt redukálódott, egyszerűsödött, koncentráldott. Lajkó Félix bejött a képbe, és az ő "nem színészsége" redukáltabb történetet kívánt. Az lett a kérdés, hogy ő miben tud létezni, kiteljesedni. Gondolom, csupán a részletek lettek Félixre átírva, a nagy történet maradt. Mi győzött meg arról, hogy Félix neked való színész lehet?

• Csináltam próbafelvételeket és fotókat. Ebből sok minden kiderült, - persze nem az, hogy milyen ember Félix civilben, hanem, hogy mit jelenthet a filmben.

A fénykép, a fotográfia bírja ezt az információt. Utána már egész egyszerűen megpróbáltam úgy szabni a történetet, hogy jól álljon neki.

Azt lehetett tudni előre, hogy Félix nem nagyon beszél. Legalább is magánemberként.

• Igen, legtöbbször hallgat, viszont akárhova belép, a környezet megbolydul körötte: figyelik őt. Ezt két nap múlva már lehetett látni. A legnyugodtabb ember, akit valaha megismertem, és ennek a belső nyugalomnak feszültségteremtő ereje van. Látszott, hogy a jelenléte egy csomó olyan energiát határoz majd meg, ami körül fogja venni a filmet: ahogyan az operatőr, a stáb, a ruhás viszonyulnak hozzá, az is történetet szervez. Az ő civilsége nagyon nagy segítséget jelentett. Félix abban az értelemben hibátlan, hogy nem színész; tehát hibázni sem tud. Szinte semmit nem "tett" azért, hogy megjelenítse ezt az autista módon kommunikáló, lemeztelenítő személyiséget, aki keresztül lát rajtunk.

És ettől még fantasztikusabb lett Orsi is: nagyon jó volt látni mindazt, amit ebben a filmben megugrott. Méltó partnere lett Félixnek, pedig nagyon nehéz feladata volt.

Bár, a fene tudja, kinek volt nehezebb: Félixnek se volt semmi a hegedős kezével ennyit kalapálni...

A filmzene szintén Félix személyiségének része.

• Igen, és ettől a zene határozottabb dramaturgiai elemmé is vált. Nagyjából egy bolerós ciklusra szerveződött a történet is: nagyon picike dallamok, egyre fokozódó tempóra felpörgetve.

Mennyire felhőtlen a Filmszemle fődíjasának öröme?

• Hát, jó lenne, ha a fődíj nem csak a vállvergetésről szólna, arról, hogy akkor a további négy évben pihenj, hanem inkább arról, hogy forgass egy újabb filmet!

Ha kevésbé pénzigényesen dolgozol, akkor sem tudsz évente filmet csinálni? Vagy nem is akarsz?

• De, akarnék, ha nem is évente. Hosszadalmas egy ilyen pénzüsszeszedési folyamat, hiszen nem egyetlen ember, vagy egy szervezet adja a pénzt.

Van- e olyan jelenség, amit mostanában a legszembeszökőbbnek, leginkább említésre méltónak tartasz?

• Például a *szemlesütve élő társadalom* jelenségét, melyet, ha jól emlékszem, Walter Benjamin filozófus fogalmazott meg. Azt, hogy egy egész társadalom szemlesütve megy el a problémái mellett, holott nem kerülne túl nagy erőfeszítésébe megoldania azokat.

kitekintés

Szilágyi Szilvia Sisso A MÁS VILÁG

beszélgetés URBÁN ANDRÁSSAL

"De ebben a pillanatban, ezen a helyen az emberiség mi vagyunk, akár tetszik, akár nem. Ragadjuk meg az alkalmat, amíg nem késő.

Legalább egyszer legyünk méltó képviselői ennek a fajzatnak, ha már szerencsétlen sorsunk közéjük vetett."

(Beckett: Godot-ra várva)

A THEALTER-Fesztivál meghatározó eseményeivé váltak az utóbbi években Urbán András társulatának előadásai, és újabban Budapesten, a MU Színházban és a Sírályban is jelen van a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban készült, "könyörtelen" darabjaival. Figyelmet érdemlő kontinuitás a hazai színházi életben, hiába nem lehetett róla hallani egy ideig, ott folytatta, ahol abbahagyta, következetesen renanzi posztmodern, dadaista, szürrealista darabjait, amelyekben Artaud színháza, a brechti politikai színház, a body-art művészet, a bécsi akcionizmus, a korai nyolcvanas évek vajdasági performansz-művészete, a rockkoncertek, és nem utolsósorban a szocializmus iskolai tömegsportjának egyes elemei vegyülnek. Provokál, de a provokáció nála nem primitív, és a dramaturgiát helyettesítő színházi gesztus, hanem arculdobás, a régi, rossz hagyományokkal való szembeállítás. A prüdeknek a féktelen szexualitásról, a vakhíttűeknek az álszentségről, az emberteleneknek a humanizmusról, a neurotikusoknak az anti-pszichiátriáról mesél.

• *Tarthatunk-e valakit bolondnak pusztán azért, mert metaforikusan fejezi ki magát?*

Azt érteti meg a közönséggel, hogy az avantgarde még ma is történik, és folyamatosan újra teremti magát, az idő úgymond egyszerre van, nincsen múlt vagy jövő. A drámai sorokból inkább a zeneiséget emeli ki Mezei Szilárd remek kompozícióinak segítségével, egészen más, rontott hangsúlyokkal beszélnek a színészei a színpadon, durva, önmarcangoló játékok elemi együttérzést ébreszt a szenvedés iránt. Fő jellegzetessége a halálosan komoly humor, vagy tán maga a halál, mint azon a vidéken már annyiszor. Tagadhatatlanul szerepet játszik nála az úgynevezett háborús trauma, de inkább az erőszakról beszél.

• *A Woyzecknél 1992-ben felmerült a háború hatása, de ott közel is volt a háború időben és térben. Az előadásban látható borzalmaknál sokkal külön dolgok történtek pár kilométerrel odébb, de, ha nincs háború, akkor is ugyanolyan lett volna az a darab. A Brecht - The Hardcore Machine viszont nem a háborúról szól, hanem egy NDK-s munkásfelkelésről, amit a németek a magyar 1956-tal rokonítanak, és inkább szól Brecht koráról, a huszadik század második felének politikai miliőjéről, a társadalmon belül zajló erőszakról.*